

BİR ÖZGÜRLEŞME ARACI OLARAK ‘EŞİK’

Doç. Dr. Asım Mustafa AYTEN

AGÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Sağlıklı Kentler Birliği Danışma Kurulu Üyesi

Giriş:

“Özgürleşme bir süreçse eğer, yalnızca tanımlanmış özgürlük alanları oluşturmakla kalmayıp, dinamik dönüşümlere de yol açmak zorundadır. Böyle bir keşfin odak noktası somut mekanlar değil, mekânsal nitelikler olacaktır muhtemelen. Eşik fikri işte tam olarak bu düzeyde, özgürleşmenin mekânsal dinamiklerini yakalayan bir kavram olarak belirir.”(Stavrides, S., 2016:11)

Dünya’da her şey değişmekte ve dönüşmektedir. Buna bağlı olarak kentler de değişim ve dönüşüm geçirmektedirler. Bu dönüşümün doğasında kentlerin kendi dinamikleri ile diğer kentler arasındaki rekabet rol oynamaktadır. Küresel boyutlarda meydana gelen değişimin hızı ve ölçeği doğaldır ki tüm coğrafyaları etkileyebilmektedir. Bunun sonucunda ise küresel sorunlar ortaya çıkmakta ve buna uygun olarak da mücadele alanları saptanmaktadır.

Küresel sorunlar çoğunlukla küresel felaketler olarak meydana gelmektedir. Depremler, iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan ani ısı değişimleri, sel baskınları gibi. Günümüzde nüfusunun yaklaşık 8 milyara dayandığı dünyamızda bu felaketlerle mücadele edilebilmesi tüm uluslararası örgütlerin ve devletlerin görev ve sorumlulukları arasındadır. 21. Yüzyıl kentleri için Milenium 21 adı altında UNDP tarafından 17 hedef belirlenmiştir. (açlık, kuraklıkla mücadele, yoksulluğa son, sağlık ve kaliteli yaşam, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sanitasyon, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, erişilebilir ve temiz enerji, barış ve adalet için güçlü kurumlar ile amaçlar için ortaklıklar gibi) (URL 1)

Bu çalışmada, Küresel salgın olarak ortaya çıkan ve hızla yayılan COVID-19 salgınının kentlere nasıl yansıdığı, pandemi sonrasında kentlerde neler değiştiği kentsel ve mekânsal yapıya bu durumun yansımalarının ne olduğu mekânsal eşik kavramı üzerinden tartışılacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan açıklamalara göre ilk defa Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan COVID-19'un çeşitli yollarla dünyaya yayılması ile birlikte sorun küresel acil bir sorun haline almıştır. Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre, şu an için bu salgından 9 milyonu aşkın kişi etkilenmiş olup, 479.133 kişi ölmüştür (URL2). Dünyanın tüm bölgelerinde salgının etkisi halen devam etmekte olup; tüm devletlerin sosyal, ekonomik ve yönetsel sistemleri bu durumdan doğrudan etkilenmektedirler. Biliyoruz ki, kentler tarih boyunca bu tarz felaketlerle yüz yüze kalmışlardır. Özellikle sağlık ve kent sağlığını ilgilendiren bir konunun önem kazanması ile birlikte devletler çeşitli önlemler almaya çalışmışlar ve vatandaşlarını bu konuda uyarılmışlardır.

Bir yandan da ekonomik kriz vb. başka sorunlar ile mücadele etmek adına normalleşme adı verilen bir döneme geçilmiş olup; sosyal mesafe kurallarının önemli olduğu mekânsal kurgular ile pandemi sonrası/sırası yeni hayat başlamıştır. İnsanları karantinadan çıkararak özgürleştiren bu dinamik dönüşüm sosyal mesafeyi kuran mekânsal eşikler ile var olmaktadır. Bu eşikler ortak kullanılan kamusal alanlarda, parklarda, marketlerde, toplu taşıma istasyonlarında, hatta asansörlerde sosyal mesafeyi düzenleyerek güvenli alan ile güvensiz alan arasındaki sınırı belirlemektedir.

Pandemi sonrası kentsel yapı bu durumdan nasıl etkilendi:

Günlük yaşam karşısında şehirler ve içinde yaşayan nüfusun eskiden olduğu gibi yaşam tercihlerini ve kültürlerini sürdürmeleri beklenemez. Bunun yerine yeni ortaya çıkan duruma göre insanların ve toplumların bu duruma daha duyarlı olmaları ve adapte olmaları gerekmektedir. Özellikle insanların ve toplumların günlük yaşam içinde kullandıkları araçları ve mekanları buna uygun bir biçimde geliştirmeleri ve gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bunun için de en önemlisi, sosyal mesafe ve kontrolün sağlanmasıdır. Buna uygun olarak da eşiklerin belirlenerek aradaki mesafeye

göre nasıl davranılacağı ve eylemlerin gerçekleştirileceğı günlük sosyal yaşam için çok önemli hale gelmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü ve Sağlık Bakanlığı'nın uyarıları dikkate alınarak gereken hijyen koşullarına uygun bir biçimde hastalığı diğer insanlara yaymadan kontrol altında tutabilmek ve artışı bu yolla önleyebilmek amacı öncelik taşımaktadır. Diğer taraftan sosyolojik olarak insanların minimum düzeyde birbirleri ile iletişim kurmaları yerine tüm işlerini ve faaliyetlerini bilişim teknolojilerini kullanarak gerçekleştirmeleri ön plana çıkmıştır. Ekonomik alanda yer alan tüm sektörlerin faaliyet alanları ve işlemleri bu araçlar kullanılarak uygulanmakta ve bu yolla da işlemler çok fazla zaman kaybetmeden en rasyonel biçimde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, yüz yüze ilişkiler (formel veya informel) bilgisayarlar üzerindeki ara yüz programlar yolu ile kurulmaktadır. Sosyal iletişim ve ağlarının bu yolla kurulması ise zaman, mekanın ve yerin öneminin artık kalmadığını ortaya koymaktadır.

Yer ve mekanın yerini artık zamana koşut bir biçimde gerçekleşen olgular ve olaylar almaktadır. Bu durum aslında, insanın nerede olursa olsun yaptığı eylemlerin ve aktiviteler üzerinden mekanın o ana göre yeniden tanımlanabildiğini ortaya koymaktadır.

Kentsel ölçekte mekânsal yapıda meydana gelen değışim:

20.yüzyılın kentlerinin temel dinamiğini oluşturan sanayinin yerini artık günümüzde bilişim teknoloji alt yapısı aldığından 21. Yüzyılın kentlerin tüm alt yapı ve üst yapı sistemleri buna uygun bir biçimde akıllı kent sistemleri olarak tanımladığımız kenti ilgilendiren tüm sistemin (enerji, ulaşım, atık yönetimi v.b alanlarda) entegre bir biçimde çalıştığı yeni bir sisteme bırakmıştır.

Kentsel planlama ve mimarlık alanında da bunun etki ve yansımalarını görmek mümkündür. 20. yüzyılda hakim olan modernist bir planlama yaklaşımı ile gerçekleşen kentleri farklı işlevlere ve yoğunluklara ayırma işlemini farklı işlevlerin bir arada kullanıldığı, zamanın ve mekanın daha efektif kullanıldığı, farklı işlevlerin bir arada aynı mekanda yapılabildiğı daha sürdürülebilir, derişik kent modelleri öne çıkmaya başlamıştır. "Bu yapılanma, aynı zamanda oturma alanı-çalışma alanı arası ya da kent

merkezi-kent çeperi arasında oluşan trafiği azaltmaya ve daha sürdürülebilir ve akıllı kentler oluşturmaya da yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, konutlar da artık yalnızca yaşamak için tasarlanmayacak; aynı zamanda çalışmak için de en uygun koşulları ve altyapıyı sunmak durumunda kalacaklar. Bunların yanında kentsel yoğunluk yönetimini yeniden düşünmek ve kurgulamak da pandemi dünyasında kentlerin ve kentlilerin uzun süreli hayatta kalmaları için bir anahtar niteliği taşımaktadır. (URL3)

Bu durum, geleneksel planlamanın gerektirdiği ölçülerdeki yaklaşımlar yerine arazinin en uygun boyutlarda sürdürülebilir bir biçimde nasıl kullanılacağını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kentler ve kent içindeki mekanların yeniden örgütlenmesi gerektiği ve aralarındaki ilişkiler ağında nelerin daha önemli hale geleceğinin çok önemli olduğu düşünülmektedir. Ulaşım sistemlerinde ise sosyal mesafe kontrolü nedeni ile bireysel ulaşımın daha da yoğunlaşacağı buna karşın toplu ulaşım sistemlerinde alınacak önlemlerle şehir ulaşım sisteminin sürdürüleceği öngörülebilir.

Pandemi sonrası kentsel mekanda eşik kavramının değişimi:

Kentsel mekanlar işlevsel ve form olarak tarihsel süreç içinde değişikliğe uğrayan, dinamik süreçlerin sosyal-kültürel ve ekonomik ile politik etmenler çerçevesinde değişim ve dönüşüm geçiren yapılardır. Kuşkusuz, kentsel mekanı tanımlayan ve temsil gücünü yer ve zaman üzerinden alan mekânsal yapının gelişimine bakıldığında kentsel eşikler önem kazanmaktadır.

Stavrıdes'e göre eşikler ayrıca giriş ve çıkış koşullarını yaratmaktadır. Bu ayırma işi bir bağ kurma işidir. Eşikler giriş ve çıkışın koşullarını yaratır, geçiş eylemini sürece yayar, yönlendirir ve ona anlam verir. Eşiklerin pek çok toplumda diğer tarafa geçişin için mekanlarını kontrol etmeyi amaçlayan ritüellerle ifade edilmesi de bu yüzden. (Stavrıdes, S., 2018:65) Kentsel eşikler mekânsal olduğu kadar toplumsal sınır çizgilerinin niteliğini ve anlamını da tanımlar. (Stavrıdes, S., 2018:77) Günümüz salgın dünyasında sosyal mesafeyi düzenleyen eşikler güvenli alan sınırını belirlemektedir.

Eşik mekanlar kent içinde farklı özelliklere sahip olmakla birlikte birbirlerinden kesin ve keskin bir biçimde ayrılmışlardır. Bir mekandan diğerine geçişte mekân üzerindeki yaşayış biçimine uygun bir şekilde mekanların çeşitli eşiklerle birbirlerinden

ayrıldıkları gözlemlenir. Mekanda yaşamın gerektirdiği kentsel kimlikler ve ortak aidiyet hissinin kamu içinde olmanın bütün deneyimlerinin hakim olduğu mekanlarda sergilenir. Bu nedenle ortak kamusal mekanların kent içinde varlığı ve devamlılığı önemlidir. Pandemi sonrası sağlık ve hijyen koşullarının sağlanması, yaşam kalitesinin bu şekli ile yükseltilmesi amacına dönük olarak eşikler tanımlanmalı ve uygulanmalıdır.

Bu eşikler yolu ile kullanıcıların farklı mekanları kullanırken uymaları gereken kurallar çerçevesinde; eylem mekanları ile büyüklüklerini ve standartlarını belirlemek gerekmektedir. Bu bağlamda, pandemi sonrasında kamusal mekanların önemi ve rolü daha da artmıştır. Çünkü, kamusal mekan herkesin topluca, özgür bir biçimde kullandığı mekanlardır. Bu mekanlar için de yeni eşikler saptanmalı ve uygulanmalıdır. Özellikle de doğa ile bütünleşmiş yeni doğa koruma havzaları ile yeşil alanlar kent içinde bütüncül ve sistematik bir biçimde tasarlanmalı ve herkes tarafından eşit ve dengeli bir biçimde kullanılmalıdır. Bu tarz bir özel mekandan kamusal bir mekana örneğin bir park alanının nasıl kullanılacağı, toplu taşımalarda nasıl önlem alınacağı, eğitim yapısının nasıl bu sisteme entegre olacağı ya da sağlık yapılarında yaşanacak sosyal mesafeyi kuran eşikler önemli hale gelmektedir.

Bu dönemde bir sosyal mesafeyi kuran farklı kullanım alanlarından eşik örnekleri aşağıda yer almaktadır.

Şekil1:New York'ta parkta sosyal mesafe

Kaynak:<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/new-yorkta-sosyal-mesafe-cemberli-park,XL5atfeGuUe6YpIDNcvlhw>

Şekil 2: Gare du Nord Tren İstasyonunda sosyal mesafe

Kaynak: <https://tbsnews.net/coronavirus-chronicle/frances-early-covid-19-case-may-hold-clues-pandemics-start-77527>

Şekil 3: Hindistan'da sosyal mesafe

Kaynak: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid-19-in-pictures-this-is-what-social-distancing-looks-like/>

Bu ve benzeri birçok farklı ülkeden farklı ortak kullanım alanlarına yönelik üretilen çözümlere ulaşmak mümkündür. Gündelik hayatın gerektirdiği yaşam biçimlerine göre belirlenen eşikler pandemi ile mücadelenin mekansal karşılığını oluşturmaktadır. Salgının etkisi altına aldığı dünyada bir çok kentsel mekânsal standartları yeniden düşünmek ve salgının etkisi ve gücüne göre tasarlayıp hayata geçirmek zorunluluğu bulunmaktadır. Özgürleşmenin tek yolu belki de bu sınırlar/eşikler içerisinde hareket etmekten geçmektedir.

Sonuç:

Pandeminin kendisini hem kent için hem de farklı mekanlar için önemli bir eşik oluşturacağını kabul edecek olursak yaşam kalitesini arttıracak ve sağlıklı yaşanılabilir yaşam çevreleri için kullanıcı odaklı tasarımlar geliştirmek ve yerel yönetimlerce uygulamak gerekmektedir. Bu hem özel mekanlar için hem de kamusal mekanlar için mümkün olabilir. Özellikle, ev dışındaki mekanların sokakların, meydanların, parkların, doğal koruma alanları ve havzalar gibi farklı kamusal mekanlar için her kullanıcıya dönük mekânsal kullanım standartları geliştirilmeli, uyarıcı elemanlar ve işaretleme sistemleri uygulanmalı ve izlenmelidir.

KAYNAKÇA

Stavrides, S., Kentsel Heterotopya, Sel yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2016

URL1:<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> ,erişim tarihi:26.06.2020

URL2:[https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?gclid=EAIaIQobChMI_pCr1Oye6gIVm4KyCh3hxggREAAAYASAAEgKrZ_D_BwE , erişim tarihi:26.06.2026

URL3: Öztaş, Çiğdem, 2020 “Kentlerin ‘Akıllanması’na Pandemi Etkisi”

<https://www.star.com.tr/acik-gorus/kentlerin-akillanmasina-pandemi-etkisi-haber-1525986> erişim tarihi:26.06.2020)

Stavrides, S, Müşterek Mekan , Sel yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2018